

Didactische handleiding bij de boekenzoeker (www.boekenzoeker.org)

Vooraf

1. Een pleidooi voor literatuuronderwijs in de basisschool

Literatuuronderwijs krijgt in de basisscholen doorgaans nog een wat stiefmoederlijke behandeling. En dat is vreemd : literatuur, dus ook die voor kinderen, maakt tenslotte deel uit van de algemene cultuur waartoe het onderwijs kinderen zou moeten inleiden. Kinderliteratuur doet nog al te vaak dienst als ‘onderdanige lakei’ om het onderwijs in spelling, woordenschat of grammatica of om het technisch en begrijpend lezen te ondersteunen. En toch zijn er argumenten te over om kinderliteratuur in al haar vormen - prentenboeken, proza, poëzie - als volwaardig onderdeel en niet louter als didactisch instrument in het schoolcurriculum te introduceren. We sommen er een aantal op.

1. Door het lezen van literair waardevolle teksten worden kinderen **literair competente lezers**, met andere woorden, gaan zij de wetmatigheden en de afspraken ontdekken die de wereld van de literaire fictie bepalen.
2. Lezen bevordert het **creatief en probleemoplossend denken**. Kinderen identificeren zich doorgaans met een grote vanzelfsprekendheid met één of meerdere personages uit een verhaal of een gedicht. Die, vaak bevrijdende en feestelijke, herkenning zorgt er ook voor dat zij, samen met hun personage, op zoek gaan naar mogelijke oplossingen voor de problemen of de dilemma’s waarvoor de helden komen te staan en dat zij zich een creatieve voorstelling maken van de fictieve wereld die de auteur hen voorspiegelt.
3. Waardevolle literatuur heeft ongetwijfeld een **taalverrijkend effect**. Dat kinderen met een rijke leeservaring meteen ook opvallend taalvaardig zijn werd in studies allerhande al uitvoerig bewezen. Lezend maken zij kennis met een ‘nieuw’ taalgebruik, dat van een schrijver, die - in het beste geval althans - woorden bewust heeft gewikt en gewogen. Zij nemen spontaan het in boeken aangereikte taalgebruik en de taalstructuren over. Kortom, hun referentiekader en taalvermogen worden aanzienlijk uitgebreid. Ook voor **actieve taalbeschouwing**, het reflecteren over taal en taalgebruik, biedt het lezen van goed en suggestief geschreven verhalen en gedichten ruime mogelijkheden .
4. Lezen tilt de lezer op uit de beperktheid van de dagelijkse leefwereld en laat hem toe, hier en nu, de grenzen ervan af te tasten, te overschrijden en **een nieuwe belevingswereld** te betreden waarin alles mogelijk wordt. Lezen opent de magische poorten van **de verbeelding** en geeft de lezer de vrijheid zich eigen beelden en interpretaties te vormen en er eigen meningen over personages en situaties op na te houden.
5. Lezen geeft kinderen toegang tot het collectieve cultuurpatrimonium. Oude mythen, legenden, sprookjes en fabels brengen hen in contact met wat eerder werd verteld. Op die manier wordt er actief aan **cultuuroverdracht** gedaan. In een tijd waarin vluchtige hypes vaak het succes uitmaken is dat van onschatbare waarde.

6. Door kinderen in contact te brengen met **een smaakvol en gevarieerd literair aanbod** ontdekken ze stilaan hun **eigen leesvoorkeuren** en maken ze kennis met nieuwe verhaalgenres en - thema's en met andere verhaalstructuren dan de voor de hand liggende. Meteen wordt op die manier aan **de esthetische vorming** gesleuteld en een tegengewicht opgeworpen tegen de oprukkende banalisering en wansmaak zoals die via de media wordt gepropageerd.
7. Literatuur is tenslotte ook een zeer krachtig en **waardevol 'leermiddel'**, dat verhelderend werkt. De integratie van kinderliteratuur door middel van een **vakoverschrijdende aanpak** (ondermeer in lessen W.O.) heeft intussen al zijn deugdelijkheid bewezen.
8. Het hoeft geen betoog dat het lezen van literaire kinder- en jeugdboeken **leesplezier** voor het verdere leven genereert. Wie leest, beleeft ook meer.

2. Literaire competentie in de basisschool

Het uiteindelijke doel van literatuuronderwijs is de wereld van de fictie toegankelijk maken voor de kinderen en ze uitrusten met voldoende kennis en vaardigheden om zich zelfstandig en vlotjes in die wereld te bewegen. Het leren lezen van fictie, leesbevordering en het vergroten van het leesplezier zijn daarbij prioritaire doelstellingen. Om die te realiseren kan men werken aan een aantal **concrete aspecten van literaire competentie**.

- De kinderen kunnen -op hun eigen maat- in fictionele teksten die aansluiten bij hun ervaringswereld en ontwikkelingsniveau belangrijke structurele elementen en verteltechnische aspecten in verband met personages, tijd en ruimte, compositie ... ontdekken.
- Ze kunnen reflecteren over de werkelijkheidswaarde van een verhaal.
- Ze hebben een idee van wat er voor hun leeftijdsgroep geschreven en verschenen is en kennen een aantal auteurs en namen van uitgevers.
- Ze weten waar en hoe ze informatie over (kinder)literatuur kunnen opsporen.
- Ze kunnen hun waardering uitspreken over een verhaal of een gedicht. Zo kunnen zij ondermeer aangeven welke waarde een tekst heeft voor hen of voor anderen.
- Ze kunnen bij zichzelf verwachtingen en voorkennis oproepen ten aanzien van een verhaal of een gedicht.
- Ze herkennen en beschrijven de karakteristieke eigenschappen van een aantal tekstsoorten.
- Ze herkennen en beschrijven de karakteristieke kenmerken van een aantal literaire genres
- Ze hebben inzicht in het 'literaire systeem' (productie, bemiddeling, receptie).
- Ze kunnen eigen ervaringen met boeken weergeven en eigen leesvoorkeuren ontdekken via allerlei vormen van boekpromotie.
- Ze staan positief tegenover het lezen, ze willen graag lezen.

3. Praten over boeken, leeservaringen en leesvoorkeuren.

Vrij lezen, de leeskring en boekpromotie.

Literatuuronderwijs wil kinderen tot lezers vormen. Naast kennis over en inzicht in literaire mechanismen, strategieën en technieken, genres en tekstsoorten, is de vaardigheid om met die kennis van zaken te communiceren over literatuur essentieel. Literatuuronderwijs zal dan ook bij voorkeur in hoofdzaak **overlegend van aard** moeten zijn. Samen met de kinderen denkt de leerkracht na over tekst en betekenis, over vorm en stijl, over appreciatie en voorkeuren. Na het lezen van een verhaal of een gedicht, komt er een gesprek op gang waarin vorm en inhoud aan de hand van gerichte vragen worden besproken. Op die manier ervaren kinderen dat je op een specifieke manier op literaire teksten kan reageren, dat dat zowel gevoelsmatig als rationeel kan gebeuren en dat het verkrijgen van inzicht in de specifieke eigenschappen van literaire teksten de 'leeslust' of de leesbereidheid bevordert. Een belangrijk aspect van literatuureducatie is het leren **verwoorden van de persoonlijke waardering** voor gelezen boeken of teksten. Het is dan ook essentieel dat vragen als 'Wat vind je ervan?' niet kunnen volstaan. Op zijn minst wordt zo'n vraag gevolgd door 'Waarom vind je dat?' en ook nog, naar aanleiding van een inhoudelijke en vormelijke bespreking, 'Hoe weet je dat?'. Kinderen kunnen vervolgens hun waardeoordeel vergelijken met dat van hun klasgenoten. Dat betekent nog niet dat zij zich moeten conformeren met de mening van anderen. Tijdens dergelijke gesprekken komen zowel affectieve als cognitieve elementen aan bod. Tijdens een gesprek met anderen over een boek of tekst, valt al gauw op dat elke lezer een zeer **persoonlijke leeservaring** heeft gehad; met andere woorden, tijdens het lezen vult iedereen het verhaal in met eigen beelden, voorstellingen en gedachten. Het is voor kinderen een boeiende belevenis om al die leeservaringen met elkaar te confronteren. Op die manier doet men aan **betekenisonderhandeling**: verschillende interpretaties van een verhaal of een gedicht worden naast elkaar gelegd en besproken en dat helpt dan weer om de eigen leeservaring vorm te geven. Door eigen ervaringen te toetsen aan die van anderen, ontdekken kinderen ook hun eigen **leesvoorkeuren**.

Een ideale werkvorm om leeservaringen uit te wisselen, smaakverschillen te leren accepteren en leesvoorkeuren te ontwikkelen en om bovendien vertrouwd te raken met de 'boekenwoordenschat' (titel, schrijver, illustrator, uitgeverij ...) is **de leeskring**. Voor de jongste kinderen van de basisschool beperkt de activiteit zich tot het vrijblijvend vertellen over een gelezen boek. Kinderen voor wie het spontane spreken over literatuur nog moeilijk is, worden door een geleid vraaggelicht geholpen om over hun leeservaring te praten. Vanaf de vierde klas (groep 6) verloopt de leeskring in de vorm van een gestructureerd kringgesprek. Eerst leest het kind dat aan de beurt is een kort afgerond fragment voor aan de groep. Vervolgens wordt informatie gegeven over het boek en de auteur. Tenslotte stellen de toehoorders vragen over de inhoud van het verhaal en over de beleving van de lezer. Ook de leerkracht neemt aan dit vraaggelicht deel. [Inspiratie voor zo'n gesprek is te vinden in *Vertel eens: kinderen, lezen en praten* van Aidan Chambers (Biblion, 2002).] Een mogelijke variant op deze leeskring, is die waarin de kinderen praten over een vooraf vastgelegd fragment, dat door iedereen zelfstandig werd gelezen en voorbereid. Hier kan de leerkracht de

kinderen helpen oog te krijgen voor taalgebruik, humor, clichés en dergelijke. De leeskring wordt bij voorkeur wekelijks geroosterd. Idealiter neemt **de boekenjuf of -meester** de organisatie ervan op zich. De kinderen kunnen hun beurt voor de leeskring tijdens het **vrij lezen** voorbereiden. Het vrij lezen is bedoeld om kinderen op vaste tijden in de week en in een rustig klimaat op eigen tempo een boek naar keuze te laten lezen. Hierbij passen de kinderen eerder aangeleerde leesvaardigheden en -strategieën toe, en leren ze boeken kiezen die hun de meeste voldoening, leesplezier, ontspanning en informatie bieden. In een eigen **leesdagboek** noteren de kinderen de titel en de auteur van elk boek dat ze lezen. Ze geven er ook (eventueel op voorgedrukte formulieren) hun persoonlijke waardering over. Elke school (of klas) zou over een rijk gedocumenteerde boekenklas (of boekenhoek) moeten beschikken, waarin de kinderen kennis maken met verschillende genres en stijlen en waarin ook informatie te vinden is over kinderliteratuur en -auteurs. Zo'n boekenklas wordt dan ook een interessante ontmoetingsplaats voor kinderen en leerkrachten om lezen en boeken bespreekbaar te maken. Tijdens de jaarlijkse **Jeugdboekenweek** wordt de boekenklas hét hoofdkwartier, waarin alle activiteiten rond een thematisch **boekenproject** kunnen worden gecentraliseerd. Via al deze activiteiten wordt het lezen van literatuur positief benaderd en doen kinderen positieve ervaringen op met lezen, onmisbare voorwaarden voor het stimuleren van het leesplezier. Zij maken ook nog kennis met '**het literaire systeem**' (productie, bemiddeling en receptie). De **productie** van een boek (waarom en hoe schrijft iemand?) kan worden toegelicht naar aanleiding van het bezoek van een auteur aan de school. Vooraf lezen de kinderen één of meerdere boeken van de bezoeker en bereiden ze een vraaggerek met de schrijver voor. Door kennis te maken met de werking van de bibliotheek, de boekhandel en de uitgeverij verwerven de kinderen inzicht in de **bemiddeling** tussen auteur en lezer. Ook informatie over de jeugdboekenweek, over literaire kinderboekenprijzen en bekroonde auteurs, over kinderjury's etc hoort hierbij. Met **receptie** wordt dan weer bedoeld de manier waarop een boek wordt gelezen, hoe het werd onthaald door henzelf, door leeftijdgenoten, door kinderjury's of door specialisten. Door middel van al wat hierboven werd besproken doet men actief aan **boekpromotie**.

De Boekenzoeker : een perfect instrument voor literatuuronderwijs en leesbevordering

www.boekenzoeker.org is de jongere tegenhanger van de boekenzoeker bij het project **Fahrenheit 451** die door de Stichting Lezen Vlaanderen, Stichting Lezen Nederland en de Nederlandse Taalunie wordt ontwikkeld. Op de website kunnen nu ook kinderen tussen 8 en 10 jaar hun gading vinden in een gevarieerd en actueel boekenaanbod én krijgen ze de kans om over hun leeservaringen te communiceren.

De boekenzoeker heeft alvast alles in huis om de realisatie van de hierboven vermelde doelen in verband met literatuuronderwijs en leesbevordering te ondersteunen en om het leesplezier op een eigentijdse, niet-belerende manier aan te zwengelen. Door de aard van het gekozen medium hoeft deze boekenzoeker niet beperkt te blijven tot een schoolse aangelegenheid, maar kunnen kinderen er ook thuis mee aan de slag. En dat opent perspectieven !

Tien praktische suggesties voor het gebruik van de boekenzoeker in de klas

1. Verkenning van de boekenzoeker (Begrijpend Lezen)

Via gerichte opdrachten exploreren de kinderen de mogelijkheden van de boekenzoeker. Een korte activiteit Begrijpend Lezen kan hierbij aansluiten : de kinderen krijgen een toegankelijk opgestelde technische gebruiksaanwijzing bij de BZ. Ze volgen de instructies stap voor stap. Aandachtig lezen is hier aan de orde. Vervolgens krijgen ze een aantal gerichte opdrachten. Achteraf wordt klassikaal besproken hoe de kinderen hun opdrachten uitvoerden : wat lukte goed ? Wat werkte niet ?

Mogelijke opdrachten :

- Zoek drie titels van boeken over ‘verdrietig’ (of/en andere gevoelens)
- Zoek drie titels van boeken over ‘vroeger’ (of/en andere onderwerpen)
- Klik op het vergrootglas bovenaan en zoek een boek waar ‘oma’ voorkomt in de titel. Welke oplossingen kreeg je? Probeer ook enkele andere woorden.
- Klik bij de titel van een boek dat je al gelezen hebt het inktpotje aan en geef kort je eigen mening. Verstuur je bericht.
- Klik bij een titel van een boek dat je leuk lijkt het vogeltje aan. Verstuur je tip naar iemand van de klas.
- Breng je stem uit op een van de boeken die je al gelezen hebt.
- Klik bij enkele titels het boekje aan. Wat verscheen er dan ?
- Klik bovenaan op de ster en noteer een titel van een boek uit de top 10 dat je graag zou lezen.
- Meld je aan op de website. Welke gegevens werden er gevraagd?
- Maak een boodschappenlijstje voor de bib met minstens twee boeken die je graag zou lezen. Print het lijstje af.

2. Stijlen ontdekken (literaire competentie, praten over boeken)

De kinderen klikken bij twee verschillende boeken (van verschillende auteurs en uitgevers, en uit verschillende categorieën) het boeklogo'tje aan. Ze lezen de twee citaten. Per twee praten ze over stijlverschillen (bv : fragment uit *Deesje* van Joke van Leeuwen en uit *Charlotte's web* van E.B.White). Wat valt er op bij de twee fragmenten ? Leuk is ook om twee citaten van dezelfde auteur met elkaar te vergelijken. Er kan ook gezocht worden in boeken van dezelfde auteurs uit de klasbib. Nieuwe citaten uit de boeken van de website kunnen worden aangevuld.

3. Titels en boekcovers (verwachtingen oproepen)

- De kinderen noteren een aantal titels van boeken die ze op de site vonden. Ze lezen citaat en korte bespreking en verzinnen op basis daarvan een andere titel voor de betreffende boeken. Ze verantwoorden ook hun keuze.
- De kinderen noteren een aantal titels. Ze proberen te verwoorden wat die bij hen oproepen. Waarover denken ze dat het boek zal gaan? Nadien lezen ze de korte

bespreking, of het hele boek. Ze vergelijken hun verwachtingen met de reële inhoud. (bv : wat stel je je voor bij de titels *De zeer volhardende gappers van Frip*, *Pudding Tarzan*, *Drie keer maakt een tijger*, *Doe eens raar met je haar ...* ?

- Wat vertelt de cover van een boek op de site je over de inhoud ? Beantwoordde je veronderstelling aan wat je achteraf in de bespreking las ?

4. Een mogelijke afloop verzinnen (creatief schrijven)

- Nogal wat besprekingen van de titels op de site eindigen op een vraag of op een raadselachtige voorspelling. Een paar voorbeelden : *Pudding Tarzan* : ‘Het wordt de vreemdste dag in zijn leven. En de leukste.’ ; *De kist met het hangslot* : ‘Wat zou daar toch in zitten ?’ ; *Benno’s Beer* : ‘Zal hij hem ooit terugzien ?’. De kinderen proberen een antwoord te verzinnen of een slot te breien aan de bespreking. Nog leuker wordt het wanneer ze hun oplossing kunnen vergelijken met de werkelijke inhoud van de boeken wanneer ze die vervolgens ook lezen.

5. Overtuig een vriend (communiceren over literatuur ; schrijven/ spreken ; taalbeschouwing ; informatie inwinnen)

- De kinderen kiezen een boek op de site dat ze al hebben gelezen of waarvan de bespreking hen erg aanspreekt. Ze klikken het vogeltje aan en proberen kernachtig op te schrijven waarom een vriend dat boek moet lezen. Vooraf wordt met de hele klas besproken hoe je het best ‘wervend’ te werk kan gaan. Welk soort woordgebruik hanteer je in zo’n geval ? Welke zinsconstructies kunnen het meest overtuigend zijn ? (cf. reclametechnieken). Op die manier wordt er actief taalbeschouwend gewerkt. De geadresseerde vriend beantwoordt het ontvangen bericht en maakt duidelijk of hij/zij overtuigd werd door de aangehaalde argumenten en wat hem uiteindelijk over de streep trok om het boek te gaan lezen.
- De leeskring : mondelinge versie van het voorgaande. De kinderen downloaden een titel met bespreking en citaat van de site. Ze zoeken info over de betreffende auteur en het boek op www.villakakelbont.be of een gelijkaardige site en houden een pleidooi voor hun boek. Dit werkt uiteraard beter wanneer de kinderen het boek lazen.
- In de leeskring kunnen kinderen ook het omgekeerde doen : ze overtuigen hun vrienden ervan om een bepaald boek zeker *niet* te lezen. Onderbouwde argumenten worden ingeschakeld.

6. Betekenisonderhandeling (communiceren over literatuur ; leesvoorkeuren ontwikkelen ; spreken)

- In duo’s lezen kinderen hetzelfde boek. Ze overleggen daarna met elkaar over de receptie ervan en over dieperliggende ideeën of gebeurtenissen, over karakters en personages. Al gauw zal blijken dat een en ander verschillend werd geïnterpreteerd. Ze

proberen tot overeenkomst te komen, met respect voor ieders interpretatie. Tenslotte brengen ze elk hun eigen stem uit op de site. Die kan uiteraard erg verschillend zijn.

- Deze communicatievorm is ideaal bij het lezen van poëzie. Daar blijft de individuele interpretatie nog vrijer. Uit de bundels onder de rubriek 'Onderwerpen ; gedichten' lezen ze per 3 of 4 hetzelfde gedicht. Weer wordt aan betekenisonderhandeling gedaan. De inbreng van de groepsleden kan voor elk kind verhelderend zijn.

7. Jonge recensenten en juryleden (literaire competentie ; lezen, spreken, schrijven)

- De bespreking van een boek op de site wordt vergeleken met een recensie geschreven door een volwassene uit een vakblad of een krant. Vervolgens schrijven de kinderen hun eigen recensie van het gelezen boek (een zinvol alternatief voor de klassieke boekbespreking). Ze beperken zich daarbij niet tot de korte weergave van de inhoud, maar proberen ook elementen als karaktertekening, spanningsopbouw, stijl etc in hun stuk te integreren (voor de zesde klas)
- De kinderen kiezen in groepen hun eigen nominaties voor een boekenprijs (een leuke naam daarvoor bedenken is al een activiteit op zich) uit het aanbod op de site. Ze bespreken samen hun mogelijke winnaar en schrijven een bondig maar overtuigend 'juryrapport'. De groepen wisselen hun nominaties en mogelijke winnaars uit. Er wordt een stemming gehouden op de site en de scores worden vergeleken.

8. Tekstsoorten en genres ontdekken

De kinderen verkenden eerder al verschillende tekstsoorten (gedichten, verhalen, brieven, prentenboeken, dagboeken ...) en genres (realistische, fantastische, historische, detective verhalen ...). Ze zoeken een aantal titels op de site en proberen te achterhalen tot welk soort en welk genre de boeken kunnen behoren. Ze stellen lijsten op per soort en genre en geven er toelichting bij.

9. Organisatie van de klasbib

Geïnspireerd door de boekenzoeker kunnen de kinderen de klasbib op een gelijkaardige manier gaan organiseren. Ze ontwerpen nieuwe logo's of gebruiken de logo's van de site om de aanwezige boeken te rangschikken naar 'gevoelens' en 'onderwerpen'. Die activiteit vraagt uiteraard intens overleg met elkaar en enig zicht op de aanwezige boeken. Eventueel kunnen er nieuwe categorieën worden bij verzonnen.

10. Boekenproject rond één van de gevoelens of onderwerpen van BZ

De verschillende onderwerpen en gevoelens op de site kunnen inspirerend zijn voor het opzetten van een boekenproject.

De kinderen kiezen een gevoel of onderwerp dat hen het meest ligt, of dat aansluit bij een lopend thema. De boeken op de site die met onderwerp of gevoel te maken hebben worden

op een boekentafel geëtaleerd, en eventueel aangevuld met andere titels. Samenwerking met de plaatselijke bibliotheek ligt voor de hand.

Bij het gekozen thema kunnen vakoverschrijdende subthema's worden bedacht. Steeds wordt vertrokken van fragmenten uit de gekozen boeken, gedichten. Alle disciplines (wereldoriëntatie, taal, rekenen, muzische vorming ...) krijgen een plaats. Ook ouderparticipatie is hier aan de orde. Zo kunnen ondermeer voorleesouders worden ingeschakeld. Een bezoek van een auteur van één van de boeken kan (mits grondige voorbereiding) een zinvolle afsluiter vormen.

Annemie Leysen

Annemie Leysen is lector Nederlands aan het Departement Lerarenopleiding van de Katholieke Hogeschool Leuven. Zij is ook recensente voor De Morgen en Radio 3, en publiceert regelmatig over jeugdliteratuur. Tevens is ze ondervoorzitter van Stichting Lezen Vlaanderen en was ze enkele jaren geleden juryvoorzitter van de Gouden Uil Jeugdliteratuur.